

Datum
8 maart 2018
Kenmerk
2017-0000665990

circulaire

Onderwerp	Tweede circulaire gemeenteraadsverkiezingen en raadgevend referendum 21 maart 2018
Doelstelling	Informereren en instrueren
Juridische grondslag	Kieswet en Wet raadgevend referendum
Relaties met andere circulaire's	Deze circulaire is een vervolg op de Circulaire gemeenteraadsverkiezingen en raadgevend referendum 21 maart 2018, van 18 december 2017 (kenmerk 2017-0000637107)
Ingangsdatum	12 maart 2018
Geldig tot	N.v.t.

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding
2. Kostenvergoeding raadgevend referendum
3. Programmatuur uitslagberekening
4. Openbaarmaking uitslagen
5. Gecombineerde stemming en stemopneming in het stemlokaal
6. Hertellingen

1. INLEIDING

Op 21 maart 2018 worden in Nederland zowel gemeenteraadsverkiezingen als een raadgevend referendum over de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) gehouden. In 45 gemeenten vinden op deze datum geen raadsverkiezingen plaats, vanwege een eerdere of aanstaande herindeling; die gemeenten organiseren dus alleen een stembusgang voor het raadgevend referendum over de Wiv 2017.

Doel en inhoud circulaire

Deze circulaire dient als instructie en ter informatie voor de bestuurder(s) die in de gemeente verantwoordelijk is/zijn voor de organisatie en uitvoering van de gemeenteraadsverkiezingen en/of het raadgevend referendum, alsmede voor de gemeenteambtenaren die daarmee zijn belast.

NB: De paragrafen 5 en 6 zijn uitsluitend relevant voor de gemeenten die zowel gemeenteraadsverkiezingen als het raadgevend referendum organiseren.

2. KOSTENVERGOEDING RAADGEVEND REFERENDUM

Voor de voorbereiding en organisatie van het raadgevend referendum over de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) ontvangen gemeenten een vergoeding van de rijksoverheid. De 45 gemeenten waar op 21 maart geen gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden, en die dus een stembusgang voor uitsluitend het referendum organiseren, ontvangen een extra vergoeding. Voor gemeenten die zowel gemeenteraadsverkiezingen als het referendum organiseren is totaal €5,49 mln. beschikbaar (per inwoner: €0,35). De vergoeding voor de 45 gemeenten die alleen het referendum organiseren, bedraagt €2,53 mln. (per inwoner: €1,75). De totale vergoeding voor alle gemeenten komt daarmee op €8,02 mln.

Met de VNG is overeenstemming bereikt over de vergoeding. De vergoeding zal later dit jaar worden uitgekeerd via het Gemeentefonds in de vorm van een zogenoemde decentralisatie-uitkering.

3. PROGRAMMATUUR UITSLAGBEREKENING

De Kieswet en de onderliggende regelgeving stellen eisen aan het gebruik door het centraal stembureau van programmatuur bij de berekening van de uitslag en de zetelverdeling. Zo moet het centraal stembureau op een algemeen toegankelijke wijze openbaar maken welke programmatuur het gebruikt¹, moet het centraal stembureau voor de programmatuur een specificatie opstellen van de geldende wet- en regelgeving, en moet het centraal stembureau die specificatie op onafhankelijke wijze laten toetsen. De specificatie en de uitkomst van de toets

¹ Zie artikel P 1a, eerste lid, van de Kieswet.

moeten openbaar worden gemaakt. Ook de programmatuur zelf moet door een onafhankelijke instantie worden getoetst, en de uitkomst van die toets moet uiterlijk op de dag van de kandidaatstelling openbaar worden gemaakt. Verder moet het centraal stembureau op de dag van de kandidaatstelling ten minste de documentatie en de broncode met betrekking tot de programmatuur openbaar maken.² In de Kies- en referendumregeling zijn nadere regels opgesteld over de toetsing door en de deskundigheid van de onafhankelijke instantie, de openbaarmaking van de uitkomst van de toets en de eisen aan de programmatuur.³

Gebruik OSV

Als het centraal stembureau in uw gemeente OSV gebruikt voor de berekening van de uitslag en de zetelverdeling, zorgt de Kiesraad dat wordt voldaan aan de in de wet- en regelgeving neergelegde eisen. De Kiesraad heeft de specificaties voor OSV opgesteld, heeft deze onafhankelijk laten toetsen en heeft de specificaties en de uitkomst van de toets openbaar gemaakt. Ook OSV zelf is door een onafhankelijke instantie getoetst; de Kiesraad heeft de uitkomsten van die toets en de documentatie en de broncode met betrekking tot OSV openbaar gemaakt.⁴

Gebruik andere digitale hulpmiddelen

Als het centraal stembureau in uw gemeente een ander digitaal hulpmiddel dan OSV gebruikt bij de berekening van de uitslag en de zetelverdeling, gelden de bovengenoemde eisen onverkort. Dat betekent onder meer dat het centraal stembureau van uw gemeente de uitkomsten van de toets van de desbetreffende programmatuur door een onafhankelijke instantie uiterlijk op de dag van de kandidaatstelling (5 februari jl.) openbaar moet hebben gemaakt.⁵ Ook de documentatie en de broncode met betrekking tot de desbetreffende apparatuur moeten op die dag openbaar zijn gemaakt.⁶ Als het centraal stembureau in uw gemeente hieraan niet heeft voldaan, kan het dus geen ander digitaal hulpmiddel voor de uitslagberekening gebruiken dan OSV.

Gebruik andere digitale hulpmiddelen melden bij BZK

Ik verzoek alle gemeenten waarvan het centraal stembureau bij de berekening van de uitslag of de zetelverdeling andere programmatuur gebruikt dan OSV, dit te melden bij het ministerie van BZK. U kunt daartoe een mail sturen naar: postbus.verkiezingen@minbzk.nl.

4. OPENBAARMAKING UITSLAGEN

Transparantie en controleerbaarheid is van essentieel belang om vertrouwen te kunnen hebben (en te houden) in de uitslag van de verkiezingen. Graag breng ik daarom hierbij, ten overvloede, het volgende opnieuw onder uw aandacht. U kunt de digitale bestanden die ontstaan door het gebruik van het digitale

² Zie art. P 1 van het Kiesbesluit.

³ Zie art. 2a van de Kies- en referendumregeling en de bijbehorende bijlage.

⁴ Zie: <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/osv-en-eml/ondersteunende-software-verkiezingen-osv>.

⁵ Zie art. P 1, vierde lid, van het Kiesbesluit.

⁶ Zie art. P 1, vijfde lid, van het Kiesbesluit.

rekenhulpmiddel (OSV) ter beschikking stellen als derden daarom vragen. Aan de Kiesraad verstrekt u die digitale bestanden ten behoeve van publicatie in de databank met verkiezingsuitslagen. De Kiesraad zal u hierover nog nader berichten.

Verder raad ik u aan om, zoals in veel gemeenten al gebruikelijk is, een overzicht op de gemeentelijke website te publiceren van de uitslagen op stembureau- en/of kandidaatsniveau. Er zijn veel kiezers die daar belangstelling voor hebben. Het gaat hierbij uitsluitend om overzichten waarin deze gegevens zijn overgenomen en niet om (afschriften van) de processen-verbaal van de stembureaus. De processen-verbaal liggen immers ter inzage totdat over de toelating van de kandidaten is beslist en worden drie maanden daarna vernietigd. De processen-verbaal N 10 kunnen dus niet op de website gepubliceerd worden.

5. GECOMBINEERDE STEMMING EN STEMOPNEMING IN HET STEMLOKAAL

Deze paragraaf is niet van toepassing voor gemeenten waar op 21 maart 2018 geen gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden.

Ten behoeve van de gang van zaken in het stemlokaal tijdens de gecombineerde stemming en de stemopneming (het tellen van de stemmen) stellen het Kiesbesluit en het Besluit raadgevend referendum enkele regels. Doel van die regels is fouten en verwarring tijdens de stemming en het tellen van de stemmen te voorkomen.

5.1 Stembussen en andere bescheiden moeten van elkaar zijn te onderscheiden

De stembussen voor beide stemmingen moeten voldoende van elkaar zijn te onderscheiden⁷, zodat voor kiezers duidelijk is in welke stembus zij welk stembiljet moeten deponeren. Ik adviseer u ervoor te zorgen dat ook de processen-verbaal en het register van ongeldige stempassen van elkaar kunnen worden onderscheiden. Ik raad u aan om per verkiezing voor al genoemde attributen en documenten één onderscheidende kleur te gebruiken. Het wordt dan voor kiezers en stembureauleden inzichtelijk welk stembiljet in welke stembus moet, etc. Mogelijk ten overvloede attendeer ik u erop dat u er bij het eventueel aanschaffen of huren van extra stembussen op moet letten dat deze wel moeten voldoen aan de eisen die worden gesteld aan stembussen zoals beschreven in artikel J 3 van het Kiesbesluit. Stembussen moeten een sleuf hebben die is af te sluiten, en moet zijn voorzien van een deksel met slot.

5.2 Stemopneming

Na het sluiten van de stemming (om 21 uur) moeten de stembureauleden de beide stembussen onmiddellijk na elkaar openen. Na het openen van de stembussen moeten de stembiljetten voor de verschillende stemmingen van

⁷ Zie art. 11, tweede lid, van het Besluit raadgevend referendum jo. art. J 14, eerste lid, van het Kiesbesluit.

elkaar worden gescheiden.⁸ In de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming* is hiervoor een stappenplan opgenomen. Mochten er per abuis stembiljetten in de verkeerde stembus zijn terechtgekomen, dan worden deze alsnog op de juiste stapel gelegd.

5.3 Inrichting stemlokaal

Het stemlokaal moet zo zijn ingericht dat de stembureauleden elkaar niet hinderen bij de stemopneming voor beide stemmingen. Ook moet vermenging van de stembescheiden van beide stemmingen door een gebrek aan werkruimte worden voorkomen. Als, door ruimtegebrek of vanwege onvoldoende tellers, een gelijktijdige stemopneming niet mogelijk is, zullen de stemopnemingen voor elk van beide stemmingen na elkaar moeten plaatsvinden. De wet laat zich niet uit over welke stembiljetten in dat geval als eerste moeten worden geteld – dat is dus aan gemeenten. Wel komt het de kwaliteit van de processen-verbaal ten goede als de stembureaus beide processen-verbaal pas definitief opmaken en ondertekenen als beide tellingen zijn afgerond en het zeker is dat er geen stembiljetten van de ene stemming meer in de stapel van de andere kunnen zitten. Ik adviseer u uw stembureauleden hier nadrukkelijk op te wijzen.

5.4 Algemene bezwaren van kiezers in beide processen-verbaal

Verder is van belang dat algemene bezwaren van kiezers (bezwaren die beide stemmingen betreffen) ook in *beide* processen-verbaal worden opgenomen. Stembureauleden moeten dus niet het ene proces-verbaal volledig bijwerken en daarin alle bezwaren noteren, en vervolgens in het andere proces-verbaal korthedshalve verwijzen naar het eerste stuk. Dat is belangrijk, omdat het verschillende organen zijn die, aan de hand van de processen-verbaal, moeten beslissen over de geldigheid van de stemmingen. Bij de raadsverkiezingen is dat de gemeenteraad, bij het raadgevend referendum is dat de Kiesraad. Uiteraard kunnen bezwaren gericht op één specifieke stemming wel uitsluitend in dat betreffende proces-verbaal worden opgenomen.

6. HERTELLINGEN

Deze paragraaf is niet van toepassing voor gemeenten waar op 21 maart 2018 geen gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden.

6.1 Circulaire over hertellingen uit 2014 is nog steeds van kracht

Bij gemeenteraadsverkiezingen komen vaker dan bij andere verkiezingen hertellingen voor (in 2014 ruim 20 keer). Dit wordt veroorzaakt door verschillende factoren. Ten eerste is het aantal kiezers dat deelneemt geringer, waardoor het stemverschil bij toewijzing van zetels kleiner is. Ten tweede is het aantal voorkeurstemmen bij gemeenteraadsverkiezingen veelal groter, omdat de kiezers kandidaten vaker persoonlijk kennen. Dit leidt ertoe dat eventuele telfouten sneller aan het licht komen. Ten derde is er in de publieke opinie meer aandacht voor hertellingen, zodat daar sneller vragen over komen. Het is wel essentieel om

⁸ Zie art. 11, tweede lid, van het Besluit raadgevend referendum jo. art. J 14, tweede en derde lid, van het Kiesbesluit.

te bedenken dat het, ingevolge artikel P 21 van de Kieswet, in veel gevallen niet wenselijk is om over te gaan tot een hertelling.

Alleen het centraal stembureau en de gemeenteraad zijn bevoegd om tot een hertelling te besluiten: ambtelijke hertellingen zijn niet toegestaan. Ik adviseer u van tevoren na te denken over de uitvoering van een eventuele hertelling, zowel over de organisatorische als over de communicatieve aspecten daarvan. Voorafgaand aan de raadsverkiezingen van 2014 is een circulaire aan alle gemeenten gestuurd⁹, die dient om de procedure rondom eventuele hertellingen duidelijk te maken. Deze circulaire is als bijlage bij onderhavige circulaire gevoegd, en is nog steeds van toepassing. Ik verzoek u om grondig kennis te nemen van deze circulaire.

6.2 Werkwijze bij hertellingen in geval van een gecombineerde stemming

Als bij een gecombineerde stemming voor gemeenteraadsverkiezingen en een referendum, voor één van beide stemmingen een hertelling wordt uitgevoerd, moeten de centraal stembureaus voor beide stemmingen daarbij aanwezig zijn.¹⁰ Dat vloeit voort uit artikel 17 van het Besluit raadgevend referendum.

Achtergrond is dat het bij een gecombineerde stemming kan gebeuren dat een of meer stembureaus de stembescheiden van de ene stemming hebben verwisseld met die van de andere stemming. Dat kan bijvoorbeeld zijn gebeurd bij het sorteren, tellen of verpakken van de stembescheiden.

NB: Aanwezigheid van "het andere" centraal stembureau betekent niet dat het besluit om tot een hertelling over te gaan, een gezamenlijk besluit moet zijn. Aanwezigheid van het andere centraal stembureau is pas na dat beslismoment aan de orde.

6.2.1 Hertellingen bij gemeenteraadsverkiezingen in aanwezigheid Kiesraad

Als het centraal stembureau of de gemeenteraad besluiten tot een hertelling van de stemmen die zijn uitgebracht bij de gemeenteraadsverkiezingen, kunnen zij ook de verzegelde pakken met stembiljetten voor het referendum openen, namelijk voor zover het vermoeden bestaat dat er een verwisseling van stembescheiden heeft plaatsgevonden. Het centraal stembureau voor het referendum (zijnde de Kiesraad) moet daarbij vertegenwoordigd zijn. U moet dus, in geval van een hertelling, onverwijld de Kiesraad hiervan op de hoogte stellen! De Kiesraad zal dan bezien of een lid van de Kiesraad of een medewerker van het secretariaat aanwezig kan zijn bij de hertelling. Mocht dat niet mogelijk blijken, bijvoorbeeld vanwege het (grote) aantal hertellingen, dan zal de Kiesraad contact opnemen met de betreffende burgemeester, met het verzoek om een suggestie te doen voor iemand die namens de Kiesraad aanwezig kan zijn bij de hertelling. Uiteraard zal dit iemand moeten zijn die in staat is tot onafhankelijke oordeelsvorming en die om die reden niet tevens kandidaat is voor of lid is van de

⁹ Circulaire gemeenteraadsverkiezingen: Hertellingen, 28 februari 2014, kenmerk: 2014-0000116196.

¹⁰ De Kiesraad treedt op als centraal stembureau bij het raadgevend referendum (zie art. 26 van de Wrr).

Datum

8 maart 2018

Kenmerk

2017-0000665990

gemeenteraad, noch lid is van het centraal stembureau voor de betreffende gemeenteraadsverkiezing. Vervolgens zal de Kiesraad contact opnemen met deze persoon en zorgen voor een aanwijzingsbesluit, alsmede voorzien in een nadere instructie.

6.2.2 Hertelling bij raadgevend referendum in aanwezigheid centraal stembureau gemeenteraadsverkiezingen

Omgekeerd kan ook het centraal stembureau voor het referendum (de Kiesraad) tot een hertelling besluiten van de stemmen die zijn uitgebracht in een of meer stembureaus. De Kiesraad zal in dat geval onverwijld de desbetreffende centraal stembureaus op de hoogte stellen. Een afvaardiging van de desbetreffende centraal stembureaus is bij de hertelling door de Kiesraad aanwezig, en moet aan de gemeenteraad verslag doen van de opening van de pakken en of dit onregelmatigheden aan het licht heeft gebracht (zie art. 17, eerste lid, laatste volzin, van het Besluit raadgevend referendum).

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. K.H. Ollongren

Bijlage:

- *Circulaire 28 februari 2014 (kenmerk: 2014-0000116196) over hertelling bij gemeenteraadsverkiezingen*